

իսպապագովացացու ռամական արտաբերութեան մէջ կորսուած ալ չըլլար, ինչպէս որ Տնարաւոր կ'երեւայ: Այժմեան Հայ գաւառաբարբառներուն մէջ սկզբան անշեշտ էր լինէլ յառաջ սովորաբար կը կորսուի զ. օ. Ագուլեցաց շեւը = գաս. հյ. երեւ:

10. Մարկ. Ե. 2 Տամարին ըստ անոր մտնող խօսքը (հյ. թարգմ. ի գերեզմանաց) գով. ի մէջ us aurahjom կը թարգմանուի, Մարկ. Ե. 3 եւ 5 Տամարներուն ընդ միջոցովը (= ի գերեզման) in aurahjom: Այս բառը գերմ. ուրիշ լեզուներու մէջ չի գտնուիր եւ մեկնուած ալ չէ: Ես ալ այս բառին ստոյգ մեկնութիւն մը չեմ կրնար տալ: Արդեօք aurahi բառը նման stainahs ածականի կազմութեան *aura'hs կ'ենթագրէ, եւ արդեօք aurahsը հին նորոկգերէն aur (= աւազուտ գետին) բառին համապատասխանող դոյականնէ՞ մը յառաջ կու գայ: Չեմ կարծիր: Եւ կամ aurahi բառը օտար բառ է: Գով. aurahi բառը Հայերէն աւերալ (ռմկ. արաւա) բառին հետ համեմատել չեմ համարձակիր:

11. Գով. ի մէջ ածականներէ մակբայ կը շնորհի ածականին վրայ -ba մասնիկն աւելցնելով: Այս մակբայները եկեղ. սլ. ի -ba վերջաւորեալ վերացեալ գոյականներուն հետ զ. օ. zloba (= յոռութիւն) շեխ ածականէ, եւ կամ ածականաց կազմութեանց հետ զ. օ. հին -հնդ. sthūlabhā, sthūla (= կոշտ, թանձր, ձուլ), յարաբերութեան մէջ եւ կամ առնոց հետ կը համեմատուին: Աչքի զարնելու չափ զարմանալին սա է, որ այսպիսի կազմութեանց եւ ոչ մէկ դոյնն հետքը մնացած է գերմ. այլ լեզուներու մէջ: Սկզբնաբար Հայ. ածականէ մը յառաջ եկած է գով. ungatassaba ձեռնադ. Հայերէնի մէջ աւերալ մակբայ է = ձեռնադ. հաւանականաբար նոյնպէս նախնաբար Հայ. ածականէ մըն է գով. azētaba զեռն, որուն Հայերէնն է աւերալ մակբայը: Արդեօք գով. -ba մակբայակերտ մասնիկն՝ հյ. -բու մակբայակերտին ունեցած նմանութիւնը պատահական է: Գով. մակբայակերտին Հայերէնի վրայէն կազմուած ըլլալը Տնարաւոր է: Կանուկ ժամանակներ արդէն Հայ. մէջ հաւանականաբար վերջին բն տար կամ թեթեւ. կ'արտաբերուէր: Տփղիսի գաւառաբարբառին մէջ հիմալ ալ համարելու տեղ՝ համ. կ'արտաբերեն: Եթէ գով. -ba Հայերէն-բովնմանութեամբ կազմուած է, գով. ի մէջ ք գրին ան հետ կորսուած ըլլալուն զիջաւոր պատճառը սա կրնայ ըլլալ, որ -ba վերջաւորու-

թիւնը՝ Տնարաւոր գով. բառերու -a վերջաւորութեան (niba, baub ga-ba-daupniš Եղ. 25. 25, wailla, fairra, nehwa, ufta, եւն) համաձայն ձեւ տաած է: Կրնայ ցուցուիլ որ ուրիշ լեզուներու մէջ ալ մակբայներու նկատմամբ փոխառութիւն եղած է. քիչ չեն հիւսիսային լեզուաց մէջ այն մակբայները, որոնք զ. օ. գերմ. լեզուի հետեւողութեամբ -vis կը վերջաւորին: Գով. -ba վերջաւորեալ մակբայներու այս մեկնութիւնը ինչորակնէ կը նկատուի դեռ:

Յանդեռնութիւն II.

Այս յօդուածն Dr. Torpի հաղորդած էր, որ ինչի հայերէնէ փոխառեալ գով. բառ մը ցոյց կու տայ, որ ամէնէն կարեւորն է:

Գերմանական բոլոր լեզուներն ունին heidan (նաեւ heidanisc), heiden, heithin (նաեւ heidin, heidane), հին-սլ. hethin, հին-թիւ. hethin, hethen, հին-սլ. հաբ. hæðen, հին-նորմ. heiðinn (ասկէ հին-նորոկգ. heiðingi, հին-չուես. heþninge) = հին-սլ. աւերալ ածականը: Ս. Գորց գով. թարգմանութեան մէջ ἐθνιστοί (= հեթանոսք) բառը թարգմանուած է pai biudō, իսկ ἐθνιστοί՝ biudiskō. այս երկուքն ալ յունարէնի հետեւողութեամբ կազմուած են: Բայց այս թարգմանութեան մէջ Մարկ. Ե. 26 Տամարին 'Hn ðē ḡ ἑλλήνων (= եւ էր կին հեթանոս) sō qinō haiþnō թարգմանուած է:

Ամեն լեզուաբանի մընչեւ հիմալ heidan բառը հին-թիւ-գերմ. heida (= հեթանոս) գով. haiþi (= գաշտ, ասկէ haiþiwisks = վայրի, վայրենի) բառերէն կը Տամարէին, եւ շատերը կ'ընդունէին թէ այս ածականը լո. paganusի (բացառուէ) հետեւողութեամբ կազմուած ըլլայ:

Բայց այս մեկնութիւնն ինչի գոհացուցիչ չ'երեւար: Klugeի բառին համաձայն՝ heidanը լո. paganusի ճիշտ թարգմանութիւնը չի կրնար ըլլալ: Եթէ գով. haiþnō բառը haiþi (արմար) haiþio —) բառին յառաջ եկած ըլլար, haiþnō բառին մէջ þ եւ n գրերու մեջէն ձայնաւորի մը կորսուած ըլլալը չի կրնար մեկնուիլ: Ասոր ալ միտ դնելու է որ գով. ի մէջ -na մասնիկն այնպէս չի գործածուիր, ինչպէս պէտք էր գործածուիլ haiþnō բառին մէջ սովորական ստուգաբանական մեկնութեան համաձայն: Վերջիւնեալ մեկնութեան անհաւանական ըլլալն անկէ ալ յայտնի է, որ Klugeի բառին համեմատ լո. paganus բառը Գ. դարուն երկրորդ

կիսուն երեւան ելած է, մինչ haipnōn Ս. Գրոց գոթ. թարգմանութեան մէջ կը գտնուի արդէն:

Dr. Torp տեսաւ որ գոթ. haipnō բառը Հայերէն հիմնառն (յը. սեռ. հիմնառն) բառէն է: Հայերէն բառն ալ յն. ἔθνοςէն փոխառեալ է:¹

Հիմնառն ինչպէս նաեւ հալառէ (յն. ἄλσθ) եւ ուրիշ բառն Հայերէն բառերու մէջ և գիրը յաւելուածական է: Հայերէնի մէջ ըստ կանոնի յն. յն. ծ գրին տեղ կը բռնէ ք: Հիմնառնի որ Svarabhakti է:

Մարկ. Է. 26 է յն. ἦν δὲ ὁ ἵππος Ἑβλαγνός, որուն գոթ. է wasup-þan sō qino haipnō, իսկ Հայերէնն եւ կինն էր Տիմանոս:

Հայերէն Տիմանոս բառէն գոթ. քին haipnō (եղ. ուղ. իգ.) ձեւն աւուժը ձեւափոխութեամբ կը մեկնուի: Գերմ. բառին aig haipi բառին մէջ փոխառութեամբ յառաջ եկած է, Համմ. զ. օ. Հին-նոր. Heißrekr strjōna որ կազմուած է Հին-անգղ. սաքս Eādrice (Eðric) stréon բառէն: Հայերէն բառին — արմատական վերջաւորութեան տեղ գոթ. բառը գոթ. ուղղականի —s վերջաւորութիւնն առած է:

Grimm (Gramm. II 164) կը Համարի թէ գոթ. բառի արականի մէջ. ուղ. ք *haipns ըլլայ. բայց այս գոթ. ձեւին Հակառակ կ'ըլլեն Տին գերմ. ձեւերը զ. օ. Տին-քս. hethin. Kluge² գոթ. *haipns ձեւ մը կը հետեւցընէ, բայց ինծի աւելի Հաւանական կ'երեւայ գոթ. *haipans ձեւը: Հատ լաւ կրնայ յարմարիլ haipnōs այս ձեւը, ինչպէս bundansf andbundnan, auhsanf aushnē. Հին-բրձր-գերմ. քին heidanf մէկ երկրորդական ձեւը որ է heidin, կազմած էին նմանելով eigantէ կազմուած eiginf: Հին-քս. Տին-անգղ. —քս. եւ Տին-նորմ. լեզուայ մէջ՝ կարելի չէ որ լեզուի գիտակցութիւնը (Sprachbewusstsein) hethin եւ cristin ձեւերը գոթ. —eins վերջաւորեալ բառերու կազմութենէն անջատել կարենան:

Գոթ. *haipans բառին Հայերէն հիմնառն բառին հետ ունեցած աղերքը թէ լեզուագիտական եւ թէ պատմական տեսակէտէ առնելով՝ ծանրակշիռ է: Եսկէ կը հետեւցընեմ:

1. Գոթ. *haipans բառը կ'ապացուցանէ թէ Հայերէնէ փոխառեալ գոթ. բառերը այնպիսի ժամանակ մ'առնուած են, յորում Հայք քրիստոնէայ էին, եւ ասով կը հաստատուի:

սուր իմ այն մեկնութիւնս, թէ այս բառերը 267ին կապագորովացի գերեւաններէն անցած են Գոթացոց:

2. Գոթ. *haipans բառը կ'ապացուցանէ թէ 267ին արդէն Հայերէնի մէջ հիմնառն բառը կը գործածուէր, եւ այն սկիզբը հով:

3. Եթէ գոթ. *haipans բառը Հայ. հիմնառն բառէն փոխառեալ է, այն աստիճանով որ Մարկ. Է. 26 Համարին haipnōn գործածողը Ռարիկաւ ըլլայ:

4. Հայերէն հիմնառն առնուած գոթ. *haipans բառը կ'ապացուցանէ, թէ գոթացի բառին սկզբանէ հ գիրն արդէն 267ին թեթեւ կ'արտաբերուէր, եւ թէ անձայն չէր, եւ թէ չի կրնար Գոթացոց իսպախ գտնուած ուշ ժամանակներն ընդօրինակողի մը ձեռքը ներմուծուած ըլլալ, ինչպէս ոմանք կ'ենթադրեն:

5. Եթէ գոթ. *haipans բառը Հայ. հիմնառն բառէն ծագած է, պէտք է որ գերմ. heidnisch բառը Klugeի բառին պէս՝ Գոթա-ցիներէ գերմ. միւս ցեղերու անցած ըլլայ: Heide, Kirche, Pfaffe բառերը՝ Գոթացոց եւ իրենց քրիստոնէութեան՝ ուրիշ գերմ. ցեղերու վրայ ազդեցութիւնն ըրած ըլլալ կը ցուցընեն:

Յաւելոյնքս Բ.

Բայց ի յիշուածներէն՝ գոթ. ուրիշ երկու բառերու ալ մտադիր ըլլալու է:

Փիլիպ. Բ. 7 է in galeikja manne waurþans jah manaulja bigitans swe manna. Յշմարենք էն նոյնապէս ἀνθρώπων γενόμενος καὶ σχήματι εἰσρεθείς ὡς ἀνθρώπου. Հ. քին նմանութիւն մարդկան եղեալ, եւ կերպարանօք գտեալ իրեւ զմարդի: Manaulja բառին մեկնութիւնը գտնուած չէ. մինչեւ անգամ այլեւս այլ կերպով նրբագրել կամ փոփոխել ուղղներ գտնուեցան: Ինչպէս որ galeiki՝ galeiks յառաջ կու գայ, այսպէս ալ manauli՝ *manauls ձեւէ մը կրնայ յառաջ եկած ըլլալ: Թերեւս այս manauls բառը Հայ. նմանաբառն է Kaupatjan = κολαφίζειν. Այս բառը կազմուած է այնպէս, ինչպէս swogatjan, lauhatjan եւն. բառերը կազմուած են: Թերեւս այս բառին արմատը Հայ. կոփէ՝ բառէն փոխ առնուած է Kaupatjan բառը կրնայ իւր ձեւ լեզուայ գործնական ձեւափոխութեամբ (προαγματεύεσθαι) kaupontէ առած ըլլալ:

Հ. Ա. Ջ.

¹ (Տես Բրոքհուս, Յաւելոյնքս փոխառեալ բառեր Հայերէնի մէջ, էջ 97.)

² Pauls Grundriss I. 319.

³ Kluge, Stamb. § 199.